**Dezvoltarea gândirii laterale a elevilor – o
necesitate a învățământului actual
Development of students 'side thinking –
the need for current education**

**Carmen Stanciu, profesor de limba și
literatura română, gradul I, Școala
Gimnazială Sascut, județul Bacău,
România**

ORCID: 0000-0002-0601-4150

CZU: 37.037:821.135.1

DOI: 10.46727/jshs.2021.v48.i2.p25-31

Rezumat

În articol este analizat conceptul de „gândire laterală”, ce reprezintă o necesitate, în învățământul actual, atât pentru a le dezvolta elevilor capacitatea de a gândi liber, încurajându-i să găsească soluții variate și de moment în rezolvarea situațiilor-problemă, de a avea idei inovatoare, cât și în formarea lor ca oameni care vor reuși să se integreze mai ușor într-o societate aflată mereu în schimbare.

Cuvinte-cheie: gândire laterală, soluții diverse, dezvoltare, încredere, tehnici, metode, învățământ, elevi.

Abstract

The article examines the concept of lateral thinking, which is a necessity in current education, both to develop students' ability to think freely, encouraging them to find varied and momentary solutions in solving problem situations, to have innovative ideas, and in training them as people who will be able to integrate more easily into a society that is always changing.

Keywords: lateral thinking, various solutions, development, trust, techniques, methods, education, students.

Introducere

Idealul ținut de gândirea laterală este simplificarea sofisticării extreme, simplitatea unei idei care este foarte eficientă în acțiune și totuși se află într-o formă elementară. Este simplitatea bogăției, nu a sărăciei. Este simplitatea completitudinii, nu a lipsei de fond [2, p. 127].

Gândirea laterală se află în coroborare cu „intuiția, creativitatea și dispoziția, vizează generarea de noi idei, deci mintea este un factor-cheie”, după cum sesizează Edward de Bono în cartea „Gândirea laterală”.

În învățământul actual este stringent acest tip de gândire, pentru a le dezvolta copiilor modul de a gândi, putând vedea o situație în mai multe variante, să ajungă la

rezolvarea unor sarcini găsind soluții eficiente pe moment.

Încă de la o vârstă fragedă, copiii sunt învățați să privească lumea prin ochii părinților, fiind obligați să se conformeze modelelor sociale, astfel negându-și sufletul și originalitatea propriului destin. Vor ajunge, în cele din urmă, să fie conduși de imboldurile: „a face” și „a avea”, în detrimentul celor de „a crea” sau „a fi”. Deci, ar trebui să diminuăm robotizarea, din teama de a nu greși, să încurajăm logica, dezvoltarea capacităților mentale, imaginația, desigur, împreună cu intuiția, ținând cont însă că trebuie să existe un echilibru între acestea.

Intuiția se evidențiază prin patru forme: presimțirea, clar-audiția, clar-vederea și cunoașterea, fiind un dar cu care ne naștem și care ne susține, ne ghidează în luarea unei decizii.

1. Gândirea laterală versus gândirea verticală

Gândirea laterală vizează spargerea barierelor conceptuale ale ideilor vechi, ea schimbă clișeele, generând altele, noi. De altfel, principiul central al gândirii laterale constă în faptul că orice mod de a privi o situație este doar unul din nenumăratele moduri posibile. Dacă am ajunge să observăm lucrurile în acest fel, cu siguranță,

am pune în mișcare mai multe în sistemul educațional, și nu numai.

În lucrarea lui Vasile Flueraș „Gândirea laterală și scrisul creativ”, se abordează ideea de predare a gândirii ca materie de studiu, pornind și de la faptul că „gândirea reprezintă procesul psihic uman fundamental, de calitate ei depinzând calitatea viitorului nostru” [3, p. 66]. În această ordine de idei, menționăm și câteva întrebări-cheie, formulate din perspectivă didactică de către De Bono, părintele conceptului de „gândire laterală”: „Pot profesorii aborda la lecțiile lor acest subiect, și anume, predarea gândirii?”, „Pot elevii, de vârstă și pregătire diferite, să învețe deprinderea de gândire laterală?”, „Cum privesc elevii acest subiect?”, „Deprinderile de gândire laterală formate în cadrul lecțiilor sunt viabile în viața de toate zilele?” [Ibidem]. Ca răspuns la aceste întrebări, De Bono sugerează ca *operacy* (gândirea laterală) să fie introdusă în curriculum ca disciplină aparte, alături de științe, literatură și matematică, întrucât o gândire bună, constructivă este necesară în rezolvarea problemelor, în luarea deciziilor, contribuie la obținerea performanțelor.

Pentru a evidenția calitățile gândirii laterale atât la nivelul elevilor din învățământul actual, cât și în viața de zi cu

zi, în cercetările din domeniu, se insistă pe următoarele diferențe dintre gândirea laterală și cea verticală:

- în raport cu gândirea verticală, care este selectivă, gândirea laterală este generativă, respectiv, în momentul în care gândim vertical, alegem o cale promițătoare de rezolvare, iar când gândim lateral, generăm cât mai multe abordări;

- gândirea laterală înaintază cu scopul de a genera o direcție, iar gândirea verticală înaintază doar în cazul în care cunoaște calea prin care să facă acest lucru;

- dacă gândim vertical, avem grijă să urmăm pașii gradual, oferindu-ne astfel validitatea parcursului, creșterea în demersul vizat, iar dacă gândim lateral, ne gândim la rezultat, omițând unii pași, după care îi completăm. Ca o continuare a acestei idei, în gândirea verticală se urmărește ca fiecare pas să fie corect, iar în gândirea laterală nu se ține cont de corectitudinea pașilor, având în vedere că miza e alta. În acest sens, Einstein este cel mai bun exemplu, deoarece nu a făcut niciun experiment, nu a strâns nicio informație nouă înainte de a crea teoria relativității, necontribuind cu nimic altceva decât cu un nou mod de a privi informația. Mai mult decât atât, experimentele care au confirmat teoria s-au făcut ulterior;

- în gândirea verticală, sunt utilizate negații, iar în gândirea laterală – doar pozitivism, pentru a nu atrage rezultate negative, pe principiul „Trebuie să pot!”;

- când gândim vertical, eliminăm ceea ce considerăm că nu ne poate ajuta, concentrându-ne pe ceea ce avem de făcut, iar când gândim lateral, îmbrățișăm orice intervenție inopinată;

- desigur, gândirea laterală este provocatoare, căile ei nu se bazează pe siguranță, ci, mai degrabă, pe probabilitate, iar gândirea verticală este analitică, clasificările ei fiind fixe, iar căile – cele mai plauzibile.

După cum am precizat mai sus, gândirea laterală are legătură cu intuiția, care există în fiecare persoană și care reprezintă percepția instantanee a adevărului, o cunoaștere interioară, ce depinde de nivelul de evoluție atins de ființă. Conform celor menționate de Edward de Bono, egiptenii numeau intuiția inteligența inimii, aceasta fiind pentru spirit ceea ce reprezintă instinctul pentru corp sau inteligența pentru mental. Intuiția reiese din îmbinarea sensibilității sufletului cu luciditatea spiritului. O persoană intuitivă percepe înțelesurile evenimentelor, integrându-se ușor în societate.

Cunoașterea este certitudinea interioară a realității unui lucru, fără a necesita verificarea sau studierea cu sprijinul mijloacelor fizice. Multe persoane își imaginează intuiția drept o forță pe care o pot deține printr-un fel de experiență mistică, deși reprezintă instrumentul practic pe care-l avem la îndemână și care ne sprijină în remedierea unor situații-problemă.

S-a dovedit științific că unii oameni sunt mai intuitivi decât alții, respectiv, că femeile sunt mai intuitive decât bărbații. Poate că acest punct de vedere l-a adoptat și Mihail Sadoveanu în romanul „Baltagul”, având în vedere că Vitoria Lipan a intuit clar tot ceea ce s-a întâmplat cu soțul ei, Nechifor: cum a fost ucis, unde, de către cine și pentru ce. Deci, chiar dacă nu este validat în sistemul nostru educațional rolul intuiției, al capacităților holistice, creatoare, din emisfera cerebrală dreaptă, și acesta se focalizează pe dezvoltarea capacităților raționale, din emisfera cerebrală stângă, trebuie menționat faptul că rațiunea, în colaborare cu intuiția, determină obținerea unor rezultate trainice și clare.

2. Repere metodologice ale formării deprinderilor de gândire laterală

Printre metodele activ-participative ce pot fi aplicate la clasă și care dezvoltă

gândirea laterală a copiilor sunt: explozia stelară, brainstormingul, minicazurile, mozaicul, pălăriile gânditoare etc., „învățământul de tip interactiv ducând nu numai la formarea gândirii independente și creatoare, a unui stil de abordare a problemelor, ci și la educarea unor trăsături de personalitate, cum ar fi sporirea atenției, interesului, imaginației” [5, p. 1].

Tehnica analogiei poate fi utilizată cu succes în interpretarea operei literare. Puși în situația de a compara prin asemănare două sau mai multe situații atestate în textul lecturat, elevii își pot construi propria linie argumentativă. Totodată, profesorul le poate cere ca ei înșiși să identifice în textul-suport o situație-problemă pe care, ulterior, s-o compare cu una reală, să-i găsească o posibilă rezolvare, fiind ghidați de întrebarea: „Ce ai face în această situație?”.

Astfel, plecând de la situația-problemă din fabula „Căinele și cățelul”, de Grigore Alexandrescu, ce vizează modul în care s-a comportat „dulăul de curte” Samson cu Samurache (dulăul se consideră egal doar cu cei mai mari, jignindu-l pe cățelul credul), i se poate solicita elevului să precizeze dacă a fost martorul unor situații în care cineva mai puternic l-a jignit pe unul mai slab, dacă cineva dorește prietenie cu cei de rang superior, neglijându-i pe cei „de jos” etc.

Găsirea unor soluții originale privind modul de rezolvare a problemei enunțate în fabula lui Gr. Alexandrescu rămâne o prerogativă a lecției respective.

Atât Edward de Bono, cât și profesorul Josette Leone Ganado consideră că activitatea în grup „ajută la formarea abilităților sociale și de comunicare, a unui simț al cooperării, mai degrabă, decât unul al competiției” [Apud 3, p.69]. Această formă de organizare a activității elevilor îi ajută să învețe unul de la altul, să-și înfrângă timiditatea. O metodă eficientă în acest sens este „Mozaicul”. Astfel, în procesul studierii/interpretării poeziei „Lacul”, de Mihai Eminescu, elevii pot fi împărțiți în grupuri a câte patru-cinci. Fiecare grup de experți are sarcina de a studia un anumit aspect din text, de a-l discuta, de a-l înțelege cât mai bine, pentru ca, ulterior, să-l explice colegilor și să stabilească strategia de predare. Astfel, primul grup poate avea ca sarcină identificarea elementelor de decor, grupul al doilea, identificarea figurile de stil prin care este creat decorul/peisajul, grupul al treilea, să se pronunțe asupra idilei imaginate de eul liric, grupul al patrulea, să explice stările eului liric. Evident, pentru rezolvarea acestor probleme, profesorul va formula câteva întrebări-sarcini ce vor solicita gândirea laterală a elevilor.

Propunem câteva dintre acestea: „Imaginați un alt decor al întâlnirii dintre cei doi, mai puțin strălucitor, mai palid”. „În ce măsură povestea de dragoste visată de eul liric ar fi fost posibilă în acest decor?”, „Schimbați anumite detalii, care să aibă un impact pozitiv/negativ asupra stărilor trăite de eul liric”, „Schimbați sfârșitul idilei în felul în care doriți voi”, „Propuneți cel puțin patru variante posibile”.

Edward de Bono, în cartea „Six Thinking Hats”, menționează că metoda pălăriilor gânditoare stimulează creativitatea participanților. Această metodă se bazează pe interpretarea de roluri în funcție de pălăria aleasă. Or, fiecare pălărie, în funcție de culoarea ei, impune o anumită opinie, fapt ce contribuie la abordarea operei literare din șase puncte de vedere diferite. Solicitați să interpreteze, din perspectiva acestei metode, poemul „Pașa Hassan”, de George Coșbuc, elevii vor avea de răspuns la diverse întrebări, în funcție de culoarea pălăriei corespunzătoare echipei: pălăria roșie – psihologul („Ce v-a impresionat?”, „Ce sentimente v-au transmis anumite personaje?”), pălăria galbenă – creatorul optimist („Cum ați fi reacționat, dacă ați fi fost în locul lui Pașa Hassan?”, „Cum ar fi trebuit să reacționeze oastea păgână la atacul lui Mihai Viteazul?”), pălăria albă –

povestitorul („Rezumați, în cinci-șase rânduri, poemul „Pașa Hassan”, de George Coșbuc”), pălăria verde – gânditorul („Schimbați acțiunea baladei culte astfel încât totul să fie armonios”), pălăria neagră – criticul pesimist („Cum ați fi reacționat, dacă ați fi fost în locul lui Pașa Hassan și oastea v-ar fi abandonat?”), pălăria albastră – moderatorul („De ce credeți că au fost prezentate atât de expresiv cele două personaje?”), „Dacă ar fi să punem în scenă această operă, ați schimba ceva? Ce anume? Argumentați!”).

După cum am mai precizat, gândirea laterală este o atitudine și o deprindere a minții; prin urmare, ea poate fi antrenată. Cel mai la îndemână mijloc este interpretarea în mai multe feluri a unei situații atestate în opera literară. De exemplu, textul epic „Fahrenheit 451”, de Ray Bradbury, al cărui protagonist este Montag, ar putea avea mai multe intervenții în direcționarea firului narativ. Într-un caz, li se poate solicita elevilor să relateze povestea schimbând anumite circumstanțe în care acționează personajul, să introducă episoade/întâmplări, personaje noi etc. De asemenea, elevii ar putea să le atribuie personajelor (de exemplu, soției lui Montag) noi trăsături de caracter: docilă, iubitoare, încrezătoare în soțul său etc. Ulterior, elevii

vor încerca să formuleze răspunsuri la întrebările: „Cum s-ar fi desfășurat acțiunea, dacă soția nu ar fi luat decizia de a-și trăda soțul?”, „Cum s-ar fi comportat în continuare Montag, dacă nu era obligat de soție să plece?”, „În ce măsură circumstanțele modificate contribuie la schimbarea de atitudini, de comportament?” etc. O tehnică de lucru asupra operei literare constă în răsturnarea unei situații atestate în narațiune. „Cum se vor desfășura lucrurile, dacă dna Popescu („Vizită”, de I. L. Caragiale) l-ar pedepsi pe Ionel imediat ce află că acesta o tachinează pe femeia de serviciu?”, „Imaginați-vă că Apostol Bologa („Pădurea spânzuraților”, de L. Rebreanu) nu evadează, fiind nevoit să lupte împotriva românilor. Cum s-ar fi comportat, având în vedere eroismul de care permanent a dat dovadă în timpul luptelor?”, „Creați situații noi, pornind de la faptul că Alexandru Lăpușneanul („Alexandru Lăpușneanul”, de C. Negruzzi) nu-i ucide pe cei 47 de boieri, ci îi face complici” etc. – iată câteva întrebări ce gândirea laterală a elevilor și contribuie la dezvoltarea gândirii laterale a elevilor, care le ajută să pătrundă în logica și în esența întâmplărilor, personajelor operei literare.

Concluzie

Necesitate în învățământul actual, gândirea laterală se bazează pe probabilitate, fapt ce stimulează elevul să cunoască, să găsească soluții la probleme. Rolul profesorului este de a-l ajuta, prin sarcinile formulate, prin tehnicile de lucru aplicate, să-și depășească blocajele de orice natură (emoționale, cognitive etc.), să-și dea frâu imaginației, să creeze noi situații, circumstanțe.

Bibliografie

1. CORNEA, Paul. Introducere în teoria lecturii. Iași: Polirom, 1998.
2. DE BONO, Edward. Gândirea laterală, Cluj-Napoca: Curtea Veche, 2019.
3. FLUERAȘ, Vasile. Gândirea laterală și scrisul creativ. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2008.
4. Programa școlară aprobată prin Ordinul Ministrului Educației Naționale cu nr. 3393/28.02.2017.
5. ȘCHIOPU, Constantin. Interpretarea textului literar prin tehnica generării de alternative. În: Limba română, 2013, nr 1-4, pp. 86-93.